

Slovenske leksikalne prvine v istroromunskem narečju

Elemente lexicales slovene în dialectul istroromân

Richard Sârbu

Na prvi pogled se zdi, da med slovenščino in romunščino ni nobenih povezav, saj jezika pripadata različnima jezikovnim družinama in nista v stiku. Če pa na to pogledamo z zgodovinskega vidika, lahko ugotovimo, da je bil eden izmed treh južnodonavskih dialektov, in sicer istroromunščina, ki se je odtrgala od dakoromunščine v 14. stoletju (torej kasneje, kot sta se odtrgala od praromunščine aromunski, imenovan tudi cincarski, in meglenoromunski dialekt), dalj časa v stiku s slovenščino, namreč s slovenskimi istrskimi govori.

Istroromunski dialekt je bil skozi več stoletij pod močnim vplivom štirih jezikov: hrvaškega, slovenskega, italijanskega (istrobeneškega), v dobi avstrijske administracije pa tudi nemškega jezika.

Istroromuni so nasledniki ene od vej balkanskih Vlahov, tako imenovanih "zahodnih Romunov" (cf. Vassilich 1899–1900; Pușcariu et al 1926; Dragomir 1924a, 1924b, 1959; Kovaz 1946), ki so se v začetku 15. stoletja izselili iz severozahodne Srbije proti jugu, preko Bosne, kjer so pustili veliko sledi v toponimiji in tudi v ovčarski terminologiji, in prodrli proti severu čez dalmatinsko obalo do Krka, kjer so prebivali več kot sto let. Ko je bila Istra v 16. stoletju popolnoma

zapuščena zaradi kuge, je grof Ivan Frankopan na predlog italijanske vlade preselil del zahodnih Romunov – v takratnih beneških dokumentih jih imenujejo Morlaki – iz Dalmacije (s Krka) v Istro, kjer živijo še danes. Današnji Istroromuni – “Rumeri” (< *rumeni*, z rotacizmom), “Čiči”, “Čiribiri”² ali “Istrovlahi” (cf. Miličević 1989, 1995),³ ki jih je trenutno manj kot petsto, živijo v dveh glavnih skupinah v hrvaški Istri: na jugu pod Učko v Šušnjevi in nekaj okoliških vaseh, na severu pa v Čičariji, namreč v vasi Žejane, ki je nekoč spadala pod slovensko upravo s središčem v Podgradu.

Danes ima največji vpliv na ti dve narečji hrvaščina, natančneje sosednji mestni istrski govori čakavskega tipa. Kljub temu so se v istroromunščini in še posebej v žejanskem narečju ohranile stare romunske oblikoslovno-skladenjske oblike pa tudi stari romunski osnovni leksikalni fond. Žejanci so namreč bolj oddaljeni od glavnih cest. V narečju Šušnjevice, ki leži blizu ceste Pazin–Labin–Reka, so se arhaične značilnosti romunskega izvora zaradi močnega in dolgotrajnega vpliva italijanskega in hrvaškega jezika na primer ohranile le v manjši meri.

Analiza precejšnjega števila besedil, ki sem jih v letih 1982, 1992, 1994, 1995, 1996, 1999 in 2000 zbral v Žejanah in Šušnjevi in deloma objavil v knjigi *Dialectul istroromân. Texte și glosar*, Timișoara, Editura Amarcord, 1998 (soavtor je Vasile Frățilă), potrjuje prepričanje, da je vpliv čakavske različice hrvaškega jezika zaznaven v vseh plasteh istroromunščine, celo v oblikoslovju in skladnji (cf. Sârbu 1991, 1994). Pri tem smo ugotovili, da pri vsakdanjih temah prevladuje staro romunsko besedišče, besedila s socialno-administrativno ali politično-ekonomsko tematiko pa vsebujejo veliko slovanskih izrazov, hrvaških ali slovenskih.

Na to temo je bilo objavljenih veliko število razprav, zlasti v začetku dvajsetega stoletja (cf. Miklošič 1881–1882; Maiorescu ([1874] 1900); Popovici 1914 (I), 1919 (II); Vassilich 1899–1900; Pușcariu et al 1926; Kovaz 1946), pa tudi v zadnjih desetletjih (cf. Coteanu 1957; Densusianu 1961; Petrovici/Neiescu 1964;

- 1 Etonim iz hr. *čiča* “stric”, tudi s pomenom “mestni knez, vitez”, ali po istrskem fevdalcu vlaškega rodu, ki se je imenoval Pasculus Chichio. Od etnonima *Čiči* je ime prešlo na toponim *Čičarija*.
- 2 Etonim iz turškega *ceri beri* “graničarji, stražarji meje”, t.i. “vlahi vojnici”, omenjeni v srednjeveških kronikah kot zaščitniki srbskih mej proti Turkom, zaradi česar so imeli t.i. “vlaško pravico” (na primer v času kralja Uroša III.; cf. Pușcariu et al. 1926: 9). Drugi jezikoslovci pa menijo, da se v etnonimu kaže istroromunska glasovna značilnost – t. i. “rotacizem” (cf. rom. *cine* – istr. *čire* “kdo”, rom. *bine* – ir. *bire* “dobro”).
- 3 Traducere aproximativă realizată de Ioana Jieanu.

Petrovici 1967; Flora 1967; Kovačec 1971; Dahmen/Kramar 1976; Ivănescu 1980; Mihăilă 1983; Rosetti 1986; Kovačec 1995a, 1995b; Scărlătoiu 1998).

Preden predstavimo glavne rezultate naših raziskovanj, moramo poudariti, da se nekateri jezikoslovci ne strinjajo z mnenjem, da naj bi bil v istrorumunščini prisoten neposreden vpliv slovenščine (na primer, Petrovici/Neiescu 1964)⁴.

Naš istroromunski glosar vsebuje 2521 besed, od katerih je po našem mnenju samo 500 izposojenk iz slovenskega jezika.

Iz slovenščine si je besede neposredno izposojalo izključno žejansko narečje, tako na primer: *škornja* (<sln. *Škorenj*), *volitve* (< sln. *volitev*, *-tve*), *hârbăt* (< sln. *hrbet*), *modăr* (< sln. *moder*), *grah*, *roža*, *beseda*, *t"ă* (sln. *tja*), *briga*, *precej*, *petârşin* (< sln. *petrşil*), *kumpir* (< sln. *krompir*), *şula* (< sln. *šola*), *fajou* (< sln. *fižol*), *komendirui* (< sln. *komandirati*), *brenta*, *şpital idr.* (cf. Bajc 1970–1991).

Neposredno ali prek slovenščine so bile prevzete tudi besede italijanskega izvora: *nona*, *nono*, *čebula* (< it. *cebula*, friul. *cevole*, sln. *čebula*), *palenta* (< it. *polenta*, sln. *polenta*), *brişcula* (< it. *briscola*, sln. *brişcola*), *maneştra* (< it. *ben. manestra*, sln. *minestra*), *farmentin* (< it. *formentone*, sln. *fromentin*), *mizerie* (< it. *miseria*, sln. *mizerija*), *votę* (< it. *vota*), *rovinęi* (< it. *rovinare*), *bareta* (< it. *baretto*, sln. *baretkă*), *ben* (< it. *bene*), *cuiin* (< it. *cugino*), *soldat*, *baienete*, *zermăn idr.*

S to tematiko se je veliko ukvarjal August Kovačec iz Zagreba. V svojem članku o italijanskih leksikalnih prvinah v istrorumunščini Kovačec (1992) na kratko predstavlja kulturnozgodovinska in sociolingvistična dejstva, ki zadevajo usodo istrorumunščine. Po splošni predstavitvi istrorumunščine so navedeni italijanizmi v tem narečju, in sicer neposredne in posredne izposojenke iz različnih zvrsti italijanskega jezika. Samostalniki so razvrščeni po pomenskih poljih, druge izposojenke po besednih vrstah. Posebne obravnave sta deležna vloga beneškega narečja in odnos hrvaškega in italijanskega jezika (hrvaščina je tudi posrednik). Predstavljene so tudi razlike med severno in južno varianto istrorumunščine z vidika prevzemanja iz italijanskega besedišča. Na koncu članek analizira vplive leksikalne izposoje na nekatera področja istrorumunškega slovničnega sestava.

Druga vrsta izposojenk iz slovenščine so besede nemškega izvora: *frăier*, *frăieriţa*, *măistru* (< sln. *mojster*), *fruştic*, *şula* (< nem. *Schule*, sln. *šola*), *şumăistru*

4 Etnonim iz hr. *čiča* "stric", tudi s pomenom "mestni knez, vitez", ali po istrskem fevdalcu vlaškega rodu, ki se je imenoval Pasculus Chichio. Od etnonima *Čiči* je ime prešlo na toponim *Čičarija*.

(< nem. *Schulmeister*), *şpugert* (< nem. *Sparherd*), *ţăit* (< nem. *Zeit*, sln. *dial. cajt*) *zajfa* (nem. *Seife*; cf. sln. *Zajfa*), *tâvzânt* idr.

Pri navedenih izposojenkah se še zmeraj zastavlja vprašanje razmejitve slovenskih in hrvaških prvin v istroromunščini. Zelo težko je ugotoviti, kako so v istroromunščino prišle besede nemškega izvora: neposredno ali prek slovenščine oziroma slovenskih istrskih govorov ali pa prek hrvaških istrskih govorov (*şpital*, *şumăistru*, *komendirui* idr.). Domnevamo, da je bila večina teh besed prevzeta v istroromunščino s slovenskim posredovanjem, zlasti zato, ker si je slovenščina zaradi svojega geografskega položaja v večji meri izposojala nemške besede, te pa potem predajala istroromunščini. Vseeno pa ne moremo izključiti možnosti izposoje germanizmov tudi prek hrvaških govorov, čeprav so jih ti sicer prevzemali predvsem prek slovenščine.

V žejanskem narečju je včasih težko ugotoviti, katere besede so slovenskega izvora in katere hrvaškega, ker najdemo oblikovne in pomenske vzporednice zanje tako v slovenščini kot tudi v hrvaščini, tako na primer: *krij*, *kmet*, *krsti* (< sln./hrv. *krstiti*), *osăm* (sln. *osem*, hrv. *osam*), *tăt*, *vărbe* (sln./hrv. *vrba*), *blad*, *ielen* (< sln./hrv. *jelen*), *părşut* (< sln./hrv. *pršut*), *jivi* (< sln./hrv. *živeti*), *żeli* (< sln./hrv. *zeleti*) itd.

V teh primerih bi lahko govorili o prisotnosti leksikalnih pojavov, ki so posledica jezikovne simbioze s sosednjimi istrskimi narečji, v katerih pa je prav tako navzoča slovensko-hrvaška interferenca. V zvezi s tem velja omeniti rezultate statistične analize istroromunskih besedil, ki jo je naredil pokojni jezikoslovec Radu Flora⁵ (1971: 67–93) iz Vojvodine. Ugotovil je, da v istroromunščini obstaja več kot 300 besed slovenskega izvora (od *babe* do *zăifê*). Med njimi jih ima 201 zagotovo slovensko etimologijo. Pomembno je, da 75 odstotkov teh besed pripada osnovnemu leksikalnemu fondu, ostale pa spadajo v splošno besedišče. Te besede slovenskega izvora pričajo o pomenu imenovanih predmetov in njihovi vlogi v materialnem in duhovnem življenju Istroromunov.

Vendar se v našem glosarju (Sârbu/Frăţilă 1998: 183–306), ki se opira na veliko število sodobnih istroromunskih besedil, zbranih v letih 1982–2000 v

5 Etonim iz turškega *ceri beri* "graničarji, stražarji meje", t.i. "vlahi vojnici", omenjeni v srednjeveških kronikah kot zaščitniki srbskih mej proti Turkom, zaradi česar so imeli t.i. "vlaško pravico" (na primer v času kralja Uroša III.; cf. Puşcariu et al. 1926: 9). Drugi jezikoslovci pa menijo, da se v etnonimu kaže istroromunska glasovna značilnost – t. i. "rotacizem" (cf. rom. *cinë* – istr. *çire* "kdo", rom. *bine* – ir. *bire* "dobro").

Žejanah in v Šušnjevi, pojavlja samo 85 besed s seznama R. Flore⁶, kar pomeni, da se je v govoru današnjih Istroromunov število slovenskih izposojenk zelo zmanjšalo in da te postopoma izginjajo iz govorne rabe, hkrati pa se povečuje vloga hrvatizmov.

Zaradi tega smo mnenja, da bi bilo potrebno vzpostaviti vsaj splošne kriterije za razlikovanje med slovenskimi in hrvaškimi elementi, in sicer glede na stopnjo prilagojenosti (»fonetične prilagojenosti«) jeziku izposoje.

V nedavnih raziskavah istroromunščine so bila že predlagana merila za razmejitve elementov staroslovanskega izvora od zahodno- in južnoslovanskih, torej od izposojenk iz hrvaščine in slovenščine. Menimo pa, da je potrebno predlagati še dodatne kriterije, ki so bistvenega pomena za razlikovanje besed s podobno morfoleksično strukturo, izposojenih iz hrvaščine, od tistih, ki so bile prevzete iz slovenščine (Sârbu 2014: 652–660). Ta merila so:

(1) **Kriterij geografske razširjenosti**, ki je v preteklosti funkcioniral, danes pa je bolj ali manj subjektiven: na severu prevladujejo besede slovenskega izvora, na jugu hrvaškega. Danes to merilo ni več relevantno ne na severu in tudi ne na jugu, kjer je vpliv hrvaškega standardnega jezika in hrvaških narečij enako močan. Na podlagi geografskega merila se lahko odločimo za dvojno etimologijo, ko ima beseda enako obliko in pomen enak tako v hrvaščini kot v slovenščini. Glede na prestiž jezika, iz katerega je bila prevzeta beseda, se pogosto šteje, da je hrvaški vpliv bistven. Toda tudi ko lahko istroromunsko besedo razložimo z dvojno etimologijo, se bomo odločili za status te besede kot slovenske izposojenke, če jo bomo našli le v severnih govorih, oziroma kot hrvaške izposojenke, če jo bomo našli le v južnih govorih. To pomeni, da bomo v teh primerih dejansko uporabili *funkcionalno merilo*. Toda na podlagi tega merila je izjemno težko določiti izvor besed zaradi velike narečne raznolikosti, ki vlada na tem območju, in zaradi pomanjkanja dovolj obsežnega korpusa besedil, ki bi pomagal razjasniti ta vprašanja. Takih

6 V zadnjem času nekateri hrvaški etnologi, zastopniki teorije o "iranski pradomovini Hrvatov" in o "pedslovanskem zgodnjehrvaškem prajeziku" Ćiribircev, razvijajo čudno neznanstveno teorijo v nasprotju z očitnimi konkretnimi dejstvi in v neskladju z zgodovinsko resnico o nastanku Istroromunov in njihovega jezika. Gl. na primer članek v reviji "Glas Istre" (z dne 9. junija 2000), *Žejanci su Prahravati, a ne Rumunji* (sic!). Napisali so ga Ivan Biondić, A. Z. Lovrić, Stjepan Murgić in Mladen Rac, ki trdijo: "...Zato su naših 150 Žejanaca danas posljednji živi preostaci prediranskih Prahravata (Huratele), jer je najbliža Murlaška besyda kod Glamoča nedavno uništena u Domovinskom ratu, a Veyska-Zayk iz Krka je već na izdišaju s desetak zadnjih staraca koji još razumiju".

leksikalnih vzporednic je zelo veliko: *bodi* < sln./hr. *bosti*, prim. tudi romun. *a îmboldi*; *bradvę* „bardă” < sln./hr. *bradva*; *comar* < sln./hr. *komar*; *crai* < sln./hr. *kraj*; *criv* < sln./hr. *kriv*; *crov* < sln./hr. *krov*; *gospodar* < sln./hr. *gospodar*; *divii* < sln./hr. *divolji*; *mârşav* < sln./hr. *mršav* in druge.

(2) **Fonetični kriterij** je izjemno pomemben, fonetična prilagoditev besed se pri vstopu v narečje udejani enkrat po hrvaškem, drugič po slovenskem modelu. Na primer:

- o obravnava nekaterih samoglasnikov in soglasnikov, ki so v hrvaščini in slovenščini enaki ali pa se razlikujejo: ir. *sused* / hr. *sused* / sln. *sošed*; ir. *miren* / sln. *miren* / hr. *miran*; ir. *prazān* / sln. *prazen* / hr. *prazan*; ir. *šula* / sln. *šola* / hr. *šola*; ir. *lehco* / slov. *lehko* / hr. *lahko*; ir. *udovăř* / sln. *vdovec* / hr. *udovac*; ir. *roja* / sln. *roža* / hr. *ruža*; ir. *iazbăř* / sln. *jazbec* / hr. *jazbac*; ir. *juoĉ* / sln. *žolĉ* / hr. *žuĉ*; ir. *jiveř* / sln. *živec* / hr. *živac*; ir. *olie* / sln. *olje* / hr. *ulje*; ir. *gostilna* / sln. *gostilna* / hr. *gostiona*; ir. *delniřa* „acțiune” / slov. *delniřa* / hr. *deoniřa*; *osām* / slov. *osem* / hr. *osam*; ir. *ōdliĉan* / hr. *ōdliĉan* / sln. *odliĉen*, ir. *orūřie* / sln. *orōžje* / hr. *oružje*; ir. *rob* „margine” / sln. *rob* / hr. *rub*; hr. *nemřki* / sln. *nemřki* / hr. *nemaĉki*; hr. *rozmarin* / sln. *rožmarin* / hr. *ružmarin*; ir. *paleř* / sln. *palec* / hr. *palac*; ir. *fraier* / sln. *frajer* / hr. *frajar* itd.

- enak naglas in izreka kot v slovenščini, še posebej pri številkah: *sédām* / sln. *sédem* / hr. *sédam*, *dváiset* / sln. *dvájset* / hr. *dvádeset*, *sedāmdesēt* / sln. *sedemdesēt* / hr. *sedamdésset*, *osāmdesēt* / sln. *osemdesēt* / hr. *osamdésset*, *devedesēt* / sln. *devedesēt* / hr. *devedésset*; *petnáist* / sln. *petnájst* / hr. *petnaest*; *osāmnáist* / sln. *osemnájst* / hr. *osamnaest* itd.

- o naglas, ki je enak hrvaškemu, na primer: ir. *ōdliĉan* / hr. *ōdliĉan* / sln. *odliĉen*, *ōdmor* / hr. *ōdmor* / sln. *odmōr*.

(3) **Oblikoslovni kriterij** lahko apliciramo tako na pridevnike moškega spola in oblike sedanjika in preteklika pri glagolu kot tudi na nekatere samostalnice, na primer: ir. *kisel* / sln. *kisel* / hr. *kisao*; ir. *vesel* / sln. *vesel* / hr. *veseo*; ir. *morām* / sln. *moram* / hr. *moram*; ir. *uzel* / sln. *uzel* / hr. *uzeo*; ir. *misle* / sln. *misel* / hr. *misao* etc.

(4) **Onomastični kriterij** deluje pri imenih mesecev v letu, ker imajo hrvaški izrazi popolnoma drugaĉno konfiguracijo, medtem ko se njihove istroromunske ustreznice približujejo oblikam ustreznih slovenskih leksemov:

ienār (Žejane – Ž) / sln. *januar* / hr. *siječanj*; *febrār* (Ž) – sln. *februar* / hr. *veljača*; *māreṭ* (Šušnjeviča – Š) – sln. *marec* / hr. *ožujak*; *avril* (Ž, Š) – sln. *april* / hr. *travanj*; *māi* (Ž) – sln. *maj* / hr. *svibanj*; *iuni* (Ž) – sln. *junij* / hr. *lipanj*; *iuli* (Ž) – sln. *julij* / hr. *srpanj*; *angust* (Š), *anyusat* (Ž) – sln. *avgust* / hr. *kolovoz*; *setembār* (Ž) – slov. *september* / hr. *ružan*; *otobār* (Ž), *otobre* (Š) – sln. *oktober* / hr. *listopad*; *novembār* (Ž) – sln. *november* / hr. *studeni*; *deṭembār* (Ž) – sln. *december* / hr. *prosinac*.

- (5) **Semantični kriterij.** Včasih istroromunska beseda v enem od pomenov sovпада s svojo slovensko homofonično ustreznico, v drugem pomenu pa s hrvaškim izrazom, na primer ir. *skriña*, ki v prvem pomenu »zaboj« sovпада s slovenskim izrazom *skrinja*, v drugem pomenu pa s svojo hrvaško homofonično ustreznico *škrinja* »krsta«. Isto velja za ir. besedo *nedela* »teden«, ki je lahko prevzeta le iz hrvaščine, saj ima ta beseda v slovenščini pomen »sedmi dan v tednu«, kot tudi za glagol *nelojí* v pomenu »prižgati ogenj«, ki je izposojenka iz hrvaščine (*naložiti vatru / ognaj* »povečati ogenj«), pri čemer ima ta glagol v slovenščini samo pomen »položiti« (*naložiti* »položiti, postaviti«), ki ga je prevzela tudi istroromunščina.

V večini primerov pa imajo hrvaške in slovenske vzporednice izposojenih istroromunskih izrazov enake ali podobne pomene.

Na koncu zgornjih navedb lahko med istroromunskimi izposojenkami iz hrvaščine in slovenščine, o katerih govorimo v tem prispevku, strukturno razločimo naslednje vrste besed: (1) izraze *slovenskega* izvora, (2) izposojenke iz *hrvaščine in/ali slovenščine*, ki pričajo o medsebojnih hrvaško-slovenskih leksikalnih vplivih, ki se kažejo v govorih na tem območju, zlasti pa v istroromunščini, (3) besede *hrvaškega* izvora, ki jih najdemo tudi v drugih istrskih govorih. Zgovorne primere takih medsebojnih vplivanj najdemo v našem *Glosarju* (prim. Sârbu-Frătilă 1998, 184–306) in tudi v besedilih, ki smo jih posneli kasneje, se pravi med raziskavami v letih od 2000 do 2007.

Tako v omenjenem *Glosarju* kot objavah besedil, ki smo jih posneli med kasnejšimi raziskavami, je v seznamih dosledno navedeno, ali gre za: (1) izposojenke iz slovenščine, (2) izposojenke nejasnega izvora, in sicer hrvaškega in/ali slovenskega, le selektivno pa tudi (3), se pravi tiste, ki so izposojene izključno iz hrvaščine. Slednjih je največ in torej med istroromunskimi slavizmi prevladujejo.

Istroromunskih leksikalnih inovacij kot *câtyod* »karkoli« in *iuvayod* »kjerkoli« pri tem nismoupoštevali.

- (1) *Izposojenke iz slovenščine: cup, čerišna, četártec, četárnaist, délniša, dešember, dogai se, dóta, drúšcviša* „prijateljica“, *Dunái, dváiset, dvanáist, dvaistréči* „triindvajseti“, *éno drúgo; falót, fazóniša* „spectacol“ (slov. *fazona*), *glás, gostilna, grabí, hárbát, hláden, jázbeť, iúni, iúli, jívet, juóuč, kísel, léhco, let, mališa, máreť, míren, misle* (slov. *misel*), *miza, mutást, namlad* (sln. *pomlad*), *napeléi, náscoz* (sln. *skoz/i*, hr. *naskroz*; možnost kontaminacije!), *némški, novembär, óbruba* (sln. *rob*), *ólíe, omehčí* (sln. *omehčati*, hr. *omekšati*), *ostárji* „ostriči“, *petáist* „petnajst“, *pedesét, ponedélec, popär, pošculéi, préja, preťei, proverúí* „prepričati“, *rába, rij* „riž“, *rob, róje* „roža“, *rójiša (J), rójiť (S)* „rožica“, *rojmarín* „rozmarin“, *sárnác, scartáče* (sln. *krtača*), *scória* (sln. *skorja*), *scríne, scupína, setémbär, slavóneť, slovenáť, slovenca, spílí* (slov. *peljati*), *stanovánie, starína, starínski, storí, șcrelub, șcrelúb* „smetana“, *șúla* (sln. *šola* < germ. *Schule*), *șumáistár* (sln. *šo/l/master* < germ. *Schulmeister*) , *ta* (sln. *tja*) , *tárd* „trd“, *tejec* „težek“, *ticní* (sln. *tekniti*), *tlac, tórec, tredí* (slov. *trditi*), *trinaist, túdi, țéno* (sln. *cenen*) , *udoveť, udováť, uzigrí* „prigrizniti“ (slov. *ugriziti*), *velá* (slov. *veljati*), *vesel, vlaiečí* „vleči“, *volitve, zabelí, zadovolen,* , *zahaií* (sln. *zahajati*), *zahvalen* „hvaležen“, *zâifa* „milo“ (< germ. *Seife*). Gre za vsega skupaj 102 izposojenki.
- (2) *Izposojenke iz hrvaščine ali/in iz slovenščine (izvzete so izposojenke iz praslomanščine): besęda, blítva, bólän, breñta, cápuz* „zelje“, *cmet, kmetíe* „kmetija“, *čluč, cníga* „knjiga“, *cója* „koža“, *cojúh* „telovnik“, *colí* „(za)klati“, *conópíe, crij* „križ“, *criv, cruh, cúhan, cubęi* „kuhati“, *cozlíc, cúhiña, kulturni, částna, čebúla, číst, četártína, čistí* „čistiti“, *dârnjáva* „država“, *dârnjavni, dârvo* „les“, *dívolí* „divji“, *dojivóí* „doživetí (neko starost)“, *domačle* (sln., hr. *domać*), *domislí/se/* „spomniti, domisliti se, *dopovedęi* „pripovedovati“, *drob* „drobovina“, *droben, droban, drugáče, dvosobni, fajó/u/* (hr. dial. *fažol*, sln. *fižo/l*), *farmentín* (sln. *fromentin*), *február, festival, fn, frâier, frâiar* „ljubimec“, *frâieriša, friški* „svež, mlad“, *frizer/ca/, ganęi(Š)* „govoriti“ (hr. *ganeti* „govoriti“, slov. *ganati* „prerokovati“), *garáj* (hr., sln. *garaža*), *generáția, gimnázie, gladän* „lačen“, *gláva, glâvni, glâvaríša* „ogljena kopa“, *globa* „kazen“, *golída, yolída, grâh, gripa, hitęi* (sln. *hiteti*, hr. *hitati*), *hlád, hidrofor, hladí se* „hladaiti se“, *hlapâť* „hlapec“, *hodnic, hulahope, iélen, iej* „jež“, *iéłva* „jelka“, *iésän* „jesen“, *iézero, iétrá* „ficat“, *íme, infláția, injenér, iúba, iútro, jába* „žaba“, *jeiâneť, jelezän* „železen, *jeli* „želeti“, *jena* „žena“, *jensca* „ženska“,

jet/zet „zet”, *jila, jířa* „žica”, *jiv, jiví* „živeti”, *kémiski, kímen, láibăř* „suknjič”, *lávorika, lávor* „lovor”, *léctrica, létni, líbrić*, deminutiv od *líbra* „utežna enota, 250–500 gr.”, *lísiřa, litra, lopátiřa, lov, lóvăř, loví* „loviti”, *luca* „pristanišče”, *maćca* „mucka”, *máia* „majica”, *máiřa* „isto”, *mají* (sln., hr. *mazati*), *málo* „malo”, *marsř*, *mascăre* „maškara, pust”, *măřt, mátićni, mărřav, menęi, mińúí* „(za)menjati”, *méseř, míseř* „mesec, luna”, *mése, métăř, méřla, mebur, minut, mir, misí, miřęi* „mešati”, *miřęit* „zmešan”, *miza, mláćen, mladít* „fant, deček”, *mlatí* „mlatiti, tolčí”, *moda, modru* „moder (barva)”, *moi, moia, morebit, moręi* „biti potrebno” (hr., sln. *morati*), *mornar, mornárski, most, mrăř, murgova, na* (predlog), *naberi* „nabrati”, *naberi se* „zbrati se” (hr., sln. *nabrati se*), *nacotí se* „roditi se”, *naiedí* (hr., sln. *naiesti se* „idem”), *nalejí* (hr. *naleći se, naležem se; sln. naležati se*), *nalojí* „1. položiti; 2. prižgati ogenj”, *namají* „namazati”, *namése, napí se* „napiti se”, *napisęi* „napisati”, *napraví, napravólúí* „narediti”, *narasti, napoií* „napojiti”, *narod, nasadí, naselí* „naseliti”, *naslíķeí* „fotografirati se”, *năř, naš* „naš”, *nařcodí* „škoditi”, *navădeę* „navada”, *năřadné, ne* (adv.), „ne”, *néki* „neki, katerikoli”, *neloží* „postaviti, položiti”, *nepísen* „nepismen”, *nepocřetăń, ni* „niti”, *nicăcor, nič/niř* „nič”, *ńřva* „njiva”, *nívřiřa, dim, noć, nóga, nogomet, nóřńa* „noša”, *obăřní (se)* „obrniti, vrniti se”, *obăřníř* „obrnjen”, *obăřstí* „obirati vršičke, smukati”, *obćna* „občina, obeći” „obljubiti”, *obed, obíćai, obisí (ovisí)* „obesiti”, *oblăc, oblatí* „umazati se”, *obnoví* „obnoviti”, *obolí* „zboleti, obraćí se” „vrniti, obrniti se” *obrejí* „obrezati”, *obri se* „obriti se”, *očăle, Oćenăř, očistí* „očistiti”, *ocleří* „(o)klestiti”, *ocna* „okno”, *ocol(i), ocol de* „okoli”, *ocopeí* „okopati”, *oderí* „odreti”, *odgovarúí* „odgovoriti”, *ogăřní (se)* 1. „ogrniti (se)”; 2. „zgrniti se”, *ohladí, ogrí se* (sln. *ogreti se*, hr. *ugrjati se*), *olí* „nali(va)ti”, *oltăr, opalí* „žgati”, *oparí* „popariti”, *operirúí* „operirati”, *opilí* „žagati”, *opaví* „(po)ravnati”, *opravólúí* „delati, opraviti”, *oprostí* „oprostiti”, *organizăřii, organizirúí* (sln., hr. *organizirati*), *organizm, oríř* (hr. *riřa*, slov. *riř*), *osăń, osăńdeřet, osmăřtniřa* „smrtovnica”, *osńóva, osńóvăn (osńóvna řúla)*, *ostăřjí* (sln. *ostrićí, ostrizem*, hr. *strićí, strižem*), *osuří (se), osvooí, ořtaría, ořtru* (fonetična prilagoditev: slov. *oster*, hr. *ostar*), *otgovorí, otgovariúí /de/* (sln. *odgovoriti*, hr. *odgovarati /za/*), *otbăr* (hr. *oktobar*, sln. *oktober*), *óřrov* „strup”, *otrovăń* (sln. *otroven, -vna*, hr. *otrovan, -vna*), *ovčăr*.

3) Hrvatzizmi (većina izposojenk; po Sârbu-Frăřilă 1998, Sârbu 2014).

Na podlagi rezultatov statistiće analize istroromunskih besedil ter številnih primerov iz spontanih odgovorov anketiranih govorcev smo lahko ugotovili,

da so pojavi dvostranske etimologije rezultat obojestranskega vpliva sosednjih istrskih narečij, v katerih je tudi navzoča slovensko-hrvaška interferenca. Vendar slovenskih izposojenk istroromunski govorniki danes uporabljajo še zelo malo, povečala pa se je vloga hrvatizmov. Njihovo število se neprestano povečuje zaradi pritiska sosednjih istrskih narečij in hrvaščine kot uradnega jezika. Prav tako v govornici današnjih Istroromunov močno upada število iz latinščine podedovanih besed, ki so še pred nekaj desetletji prevladovali. Narečje se je tako znašlo v položaju, ko izgublja komunikacijsko funkcijo v tistih nekaj krajih, kjer še živijo potomci balkanskih Vlahov. Rešitev, ki bi zaustavila takšen razvoj, je ohranitev te starodavne kulturne dobrine, ki je lahko ključna za narodno usodo istrskih Vlahov.

Literatura

- Bajc, Anton (ed). 1970–1991. *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Ljubljana: Državna Založba Slovenije.
- Coteanu, Ion. 1957. *Cum dispare o limbă (istroromâna)*. București.
- Coteanu, Ion. 1961. *Elemente de dialectologie a limbii române*. București.
- Dahmen, W./ J. Kramar. 1976. "Observații despre vocabularul istroromânei vorbite în Jeian". *Balkan-Archiv. Neue Folge* 1: 81–89.
- Densusianu, Ovid. 1961. *Istoria limbii române. Originile*. Vol. I.
- Dragomir, Silviu. 1924a. "Vlahii și Morlacii". *Publicațiile Institutului de Istorie Universală*. Cluj.
- Dragomir, Silviu. 1924b. "Originea coloniilor române din Istria." *Academia Română. Secția Istorie*. Seria III. tom. II. mem. 4.
- Dragomir, Silviu (1959) *Vlahii din nordul Peninsulei Balcanice în Evul mediu*. București.
- Flora, Radu. 1967. "Despre stadiul actual al istroromânei. Contribuția geografiei lingvistice la chestiunea stabilirii poziției graiurilor istroromâne față de dacoromână." *Fonetică și dialectologie* IV: 135–170.
- Flora, Radu. 1972. "Slovenačke leksičke posudenice u istroromunskog". *Linguistica* XII: 67–94.
- Frățilă, Vasile. 2000. "Terminologia corpului omenesc în dialectul istroromân". *Analele Universității de Vest din Timișoara. Seria științe filologice* XXXVIII: 217.

- Ivănescu, G.. 1980. *Istoria limbii române*. Iași.
- Kantemir, Trajan. 1959. *Texte istroromâne*. Cluj: Institutul de lingvistică din Cluj.
- Kovačec, August. 1971. *Descrierea românei actuale*. București.
- Kovačec, August. 1992. "Elements italiens du lexique istroroumain." *Linguistica* XXXII: 159–175.
- Kovačec, August. 1995a. "Jezik istarskih Rumunja." *Annali za istrske in mediteranske študije* 6, št. 2: 65–74.
- Kovačec, August. 1995b. "Hrvatski i taljanski uticaji u istrorumunjskoj gramatici." *Annali za istrske in mediteranske študije* 6, št. 2: 89–97.
- Kovaz, Anton. 1946. "Dei Rimgliani o Vlahi d'Istria". *L'Istria* 1–2.
- Maiorescu, Ion. [1874] 1900. *Itinerar în Istria și vocabular istriano-român*. București.
- Miclăuș, Lucian. 2004–2005. "Criterii de delimitare a elementelor slave vechi de cele croate și slovene din istroromână." *Analele Universității de Vest din Timișoara. Seria Științe Filologice* XLII – XLIII: 225–240.
- Mihăilă, G.. 1983. "Împrumuturi vechi slave, comune daco-românei și istroromânei." *Studii și cercetări lingvistice* XXXIV, št. 1: 43–53.
- Miklošič, Fr.. 1881–1882. *Rumänische Untersuchungen, I, Istro- und Makedo rumänische Sprachdenkmäler; II, Istro-rumänische Denkmäler*. Wien.
- Miličević, Iosip. 1989. "Istrovlasii i čiribirci." *Iadranski zbornik* 13: 301–302.
- Miličević, Iosip. 1995. "Postoje li istrorumunji?" *Annales. Annali za istrske in mediteranske študije. Series historia et sociologia* 6, št. 2.
- Petrovici, Emil. 1967. "Elementele sud-slave orientale ale istroromânei și problema teritoriului de formare a limbii române." *Cercetări de lingvistică* XII: št. 1.
- Petrovici, Emil, in Petru Neiescu. 1964. "Persistența insulelor lingvistice. Constatări făcute cu ocazia unor anchete dialectale la istroromâni, meglenoromâni și aromâni." *Cercetări de lingvistică* IX, št. 2.
- Popovici, Iosif. 1914 (I). 1919 (II). *Dialectele române din Istria*. Halle a.d. Saale.
- Pușcariu, Sextil, A. Belulovici/A. Byhan. 1929. "Studii istroromâne." III. *Studii și cercetări* XVI. București.
- Pușcariu, Sextil/ M. Bartoli, A. Belulovici, A. Byhan. 1926. *Studii istroromâne*. II. București.
- Rosetti, Al. (1986) *Istoria limbii române*. București.
- Sârbu, Richard / Frățilă, Vasiliu. 1998. *Dialectul istroromân. Texte și glosar*. Timișoara: Amarcord.

- Sârbu, Richard. 1991. "Prezent – day Tendencies in the Morpho-Syntax of Istro-Romanian Dialect." *Linguistica XXXI*: 141–154.
- Sârbu, Richard. 1994. "Observations sur le lexique istro-roumain actuel." *Linguistica XXXIV*, št. 2: 73–80.
- Sârbu, Richard. 2014. "Criterii de delimitare a împrumuturilor din limba slovenă de cele din croată în dialectul istroromân", *Романистика и балканистика. Зборник на трудови во чест на проф.Д-р Петар Атанасов...*, Университет "Св. Кирил и Методиј": 652–660.
- Scărlătoiu, Elena. 1998. *Istroromânii și istroromâna. Relațiile lingvistice cu slavii de sud*. București.
- Vassilich, Giuseppe. 1899–1900. "Sui rumeri dell'Istria. Loro sedi. Quando e donde vennero (Riassunto storico-bibliografico)." *Gabinetto di Minerva. Nuova Serie XXII/ 1*: 157–236.
- Verbinc, France. 1971. *Slovar tujk*. (III izdaja). Ljubljana: Cankarjeva Založba.

Povzetek

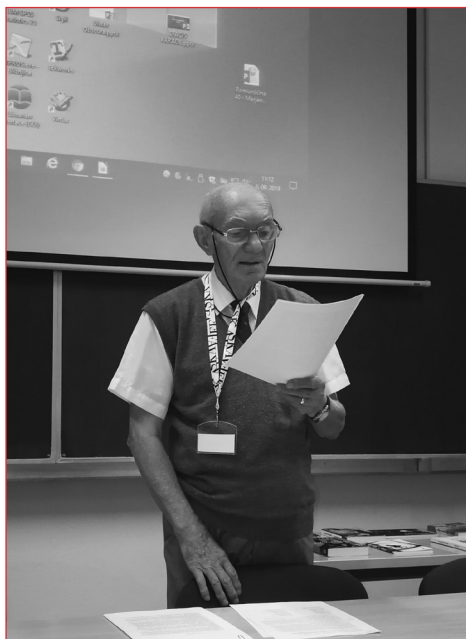
V središču razprave je nekaj pomembnih vidikov leksikalnih izposojenk iz slovenščine v istroromunskem narečju. Avtor se pridružuje jezikoslovcem, ki poudarjajo, da prevladujejo hrvatizmi, a vendar pri tem ne izključujejo možnosti, da so bile nekatere besede posredno ali neposredno prevzete tudi iz slovenščine. Ob tem navaja težave, s katerimi se sooča raziskovalec, ko se v odsotnosti jasnih kriterijev za določanje znajde v položaju, da mora določiti etimologijo istroromunskih izrazov z enakimi oblikovnimi in semantičnimi refleksi v hrvaščini in slovenščini. V nadaljevanju avtor predlaga nekaj relevantnih kriterijev za razlikovanje teh dveh tipov izposojenk (fonomorfološki kriterij, kriterij geografskega širjenja in funkcionalni kriterij). Pri tem ne izključuje možnosti, da je kot rezultat večstoletnih jezikovnih stikov obstajal nekakšen skupen leksikalni fond čakavskega tipa, iz katerega je istroromunščina črpala svoje izposojenke. V oporo svojim trditvam avtor predstavi nekaj istroromunskih narečnih besedil, zabeleženih v Žejanah.

Ključne besede: istroromunščina, dialekt, sposojenke, dvostranska etimologija, glosarij

Rezumat

În articolul de față sunt discutate câteva aspecte semnificative privitoare la împrumuturile lexicale din slovenă în dialectul istroromân. Autorul susține părerea acelor lingviști care relevă preponderența împrumuturilor din croată, dar admit și posibilitatea unor împrumuturi, directe ori indirecte, din slovenă. Totodată, sunt menționate dificultățile pe care le întâmpină cercetătorul atunci când, în lipsa unor criterii ferme de delimitare, este pus în situația de a decide etimologia unor termeni istroromâni care au reflexe formale și semantice identice atât în croată, cât și în slovenă. În continuare, sunt propuse câteva criterii relevante de discriminare a celor două tipuri de împrumuturi (criteriul fonomorfologic, cel al răspândirii geografice și criteriul funcțional). Autorul nu exclude nici posibilitatea existenței unui fond lexical comun de tip ceacavian, în care, de-a lungul veacurilor, s-a manifestat interferența croato-slovenă, din care s-au făcut împrumuturile în istroromână. Pentru ilustrarea celor susținute în lucrare, se prezintă, în anexă, câteva texte dialectale înregistrate în Istria, la Jeiane.

Cuvinte cheie: istroromân, dialect, împrumut, etimologie dublă, glosar

Slika 4: Prof. dr. Richard Sărbu